

GENEZA COMISIEI NAȚIONALE DE ARHEOLOGIE

Ioan Opriș

Radicalizarea conștiinței profesionale a grupului arheologilor români ca stare care putea să conducă la organizarea acestora s-a făcut târziu, în deceniul al IV-lea al secolului al XX-lea¹. Meritul fondării unui organism propriu revine impulsului dat de cei care au beneficiat de efectele mișcării de profesionalizare inițiată și condusă strălucit de către Vasile Pârvan. Ideile și soluțiile acestui fondator de școală au generat o anume stare de căutări și identificarea intereselor specifice arheologiei. Aceasta – ca disciplină în sine - s-a individualizat cu tărie fiind susținută de câțiva arheologi cu o puternică personalitate și un statut profesional bine conturat. Dintre discipolii lui Pârvan s-au detașat clar: Ioan Andrieșescu, Teofil Sauciuc-Săveanu, Emil Panaitescu, Constantin Daicoviciu, Radu Vulpe, Vladimir Dumitrescu, Grigore Florescu, Ion Nestor, Paul Nicorescu, Constantin Nicolăescu-Plopșor, personalități puternice și bine introduse în structurile profesionale din învățământul superior și mediul academic.

Între 3 și 5 ianuarie 1936, a avut loc la București o importantă ședință a Colegiului Arheologic Român. „Erau mai multe chestii pe tapet, dar mai ales una gravă: propunerea domnului Lambrino prin domnul Andrieșescu, domnului Nicorescu, președintele, care punea drept condiție a participării lui: «Să declarăm desființat colegiul și să-l reconstituim din nou, la o dată cât mai apropiată, când vor veni și cei ce s-au abținut»². Cel care scria rândurile de mai sus, C. Daicoviciu, l-a informat pe Emil Panaitescu, directorul Institutului de Studii Clasice și totodată director al Școlii Române de la Roma: „Cred că nu vă va surprinde dacă noi (arheologii clujeni, n.n.) nu am putut accepta această auto-palmă și autosinucidere sau autoblamare (cum i-am vrea să-i zicem). Totuși, ca să arătăm cât suntem de înțelegători chiar față de absențe nemotivate prin nimic (în orice caz, a căror vină nu suntem noi), am primit și hotărât să convocăm o adunare generală extraordinară, conform statutelor, când toți cei care au lipsit să-și poată spune cuvântul. Suntem curioși dacă se va accepta aceasta. Noi o dorim.”³.

La ședință, Daicoviciu a făcut mai multe propuneri: „pentru ocrotirea monumentelor, în special Monumentul de la Adam-Klisi și metopele de la Parcul Carol, pentru încetarea abuzurilor cu săpăturile scandaloase etc.”⁴. Cu același prilej

¹ Pomind de la Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice, sancționată prin Decretul regal nr. 3657/ 17 noiembrie 1892 și Regulamentul ei de aplicare (28 ianuarie 1893), în corelație cu Legea pentru conservarea monumentelor publice. Vezi în Ioan Opriș, *Monumentele istorice din România (1850-1950)*, Ed. Vremea, București, 2001, îndeosebi în cap. *Lucrări de cercetare și protecție în arheologie*, p. 61-120.

² În scrisoarea lui C. Daicoviciu pentru Emil Panaitescu, Cluj, 8.I.1936, în Arhivele Naționale ale României (A.N.R.) – Arhiva Istorică Centrală, fond Emil Panaitescu, dosar 104, f. 6.

³ *Ibidem*, f. 6-7.

⁴ *Ibidem*, f. 7.

cei din conducerea Colegiului Arheologic au fost primiți de primul ministru Gh. Tătărescu – după ce în decembrie 1935 fuseseră la Al. Lapedatu – „care ne-a promis tot sprijinul, asigurându-ne de tot concursul și chiar făgăduind să ne dea ceva fonduri. În special ne cerea să dăm concursul dlui Lapedatu pentru o lege a cercetărilor arheologice și a muzeelor de antichități (subl. n.). Noi am și început adunarea materialului. Vom vedea ce-o fi.”⁵

După tot felul de tatonări, Paul Nicorescu l-a propus ca președinte al Colegiului Arheologic pe Emil Panaitescu. Sigur, „au fost discuțiuni destul de animate. Eu te-am propus pe d-ta, din două motive: 1) mai întâi ca vechi prieten și 2) pentru că sunt convins că ai putea fii realmente de folos colegiului, mai ales în chestiunea trecerii legii prin parlament. S-a obiectat că ai fi prea mult absent din țară și că n-ai avea relații bune cu d. Iorga⁶ (parcă eu le am cine știe ce bune !). Totuși eu te rog să ne dai tot concursul posibil, pentru că tocmai pe baza concursului dat - tot te vom alege. Chestiunea este să facem o rînduială în domeniul arheologiei noastre, care în situația de azi nu are nici un fel de organizație. Lucrul nu este ușor, cînd ai pe Iorga în față și alături elemente atît de eterogene. Vom mai discuta ce am putea face”⁷. (subl. n.). Propunerea în sine a fost motivată și de legăturile excelente pe care Panaitescu le avea printre oamenii politici, parlamentari, dar și cu președintele Academiei, Al. Lapedatu.

O moțiune din 7 noiembrie 1936 - deci de la sfârșitul unei campanii de săpături arheologice - i-a solidarizat pe principalii arheologi în a susține și recomanda hotărârile Adunării Generale a Colegiului Arheologic Român (CAR).

Întruniți la București - înțelegem că în sala Seminarului de Preistorie a Facultății de Litere și Filosofie - membrii CAR au ascultat raportul, citit de Vl. Dumitrescu, fiind îndeosebi atenți la fondurile repartizate de Comisiunea Monumentelor Istorice pentru săpăturile din respectiva campanie, dar și referitor la sistemul de autorizare a cercetărilor. Discuțiile sintetizate în moțiune devoalează un climat colegial de dezbateri și o tematică interesantă. Mai ales fondurile bănești de săpătură au reținut atenția, propunându-se ca pe viitor acestea să fie repartizate de Ministerul Cultelor și Artelor, Muzeului Național de Antichități (MNA), care să le distribuie la rîndu-i instituțiilor autorizate. S-a opinat deci ca MNA să fie - ca și cu ceva timp mai înainte - instituția centralizatoare a solicitărilor, care să pregătească tabelul cu sumele repartizate. Acestea, întrucît „are posibilitatea să cunoască toate șantierurile pe care trebuie continuate săpăturile, precum și toate punctele unde trebuie întreprinse cercetări noi”⁸.

⁵ *Idem.*

⁶ Într-adevăr Emil Panaitescu era în acel moment reconfirmat ca director al Școlii Române de la Roma, în ciuda opiniei negative a lui N. Iorga, susținător al lui Scarlat Lambrino pentru acel post.

⁷ Cf. scrisoare Paul Nicorescu către Emil Panaitescu (aflat la Cluj), Roma, 18.X.1936, în Arhivele Naționale ale României – Arhiva Istorică Centrală, fond Emil Panaitescu, dosar 188, f. 1V.-2.

⁸ Vezi moțiunea CAR, 7.XI.1936, în Arhivele Naționale ale României – Arhiva Istorică Centrală, fond Emil Panaitescu, dosar 188, f. 25.

Fondurile CMI – opinau participanții – trebuiau dezvoltate prin repartii de fonduri de la județe, repartizate prin Ministerul de Interne și al Administrației Publice, pentru a susține arheologia cât mai potrivit cerințelor de cercetare. Iată o doleanță firească, ce indica implicarea autorităților locale la susținerea cercetării arheologice.

Cei 15 membri ai CAR (din cei 18) prezenți la prima reuniune⁹ au apreciat nevoia unei noi legi „pentru ocrotirea monumentelor și obiectelor antice, pentru întemeierea Colegiului Arheologic și a Comisiunii Arheologice a României¹⁰ și pentru organizarea muzeelor de antichități¹¹. Această nouă lege trebuia să fie „la curent cu toate dispozițiile din legislațiile moderne similare¹², în care sens s-a depus și un proiect. Asupra acestui important deziderat legislativ, președintele ales al CAR, Paul Nicorescu, a insistat: „trebuie să facem tot posibilul pentru a se trece prin parlament anteproiectul de lege privitor la săpături și la muzeele de antichități¹³. În unanimitate membrii CAR au susținut intervenția la Președinția Consiliului de Miniștri, la Ministerul Educației Naționale și al Cultelor și Artelor pentru a se rezolva un alt deziderat: reluarea editării și publicării revistei „Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie”, întreruptă din anul 1932.

Discuțiile purtate în cadrul ședinței (orele 16-20) au fost foarte animate, principalii vorbitori fiind V. Christescu, I. Nestor, C. Daicoviciu, Vl. Dumitrescu (acesta și în calitate sa de secretar general al CAR). Între subiecte figurează și cel al fondării unor institute de cercetări arheologice românești în străinătate. Era vorba în principal de Institutul român de la Santi Quaranta (Port-Edda) din Albania, înființat la inițiativa lui Nicolae Iorga prin Decretul regal nr. 2279 din 1934¹⁴ și unde acesta l-a promovat pe Dumitru Berciu. Față de o atare instituție, rezoluția CAR a fost clară, catalogând de „prematură înființarea de institute de cercetare românești în străinătate, cum ar fi cel din Albania, cu atât mai mult cu cât arheologia românească are de rezolvat nenumărate probleme de primă importanță în țară, pentru care îi lipsesc mijloacele necesare¹⁵. Dar opoziția a venit și dintr-un alt unghi, subiectiv: „nici persoana desemnată la conducerea proiectatului institut din Albania nu este indicată, neavând titlurile academice superioare necesare pentru ocuparea unui post de conducere științifică, mai ales în străinătate¹⁶. Subiectivitatea

⁹ Sunt menționați Vl. Dumitrescu, Ecaterina Vulpe, Gr. Avakian, V. Christescu, C. Daicoviciu, Hortensia Dumitrescu, Gr. Florescu, N. Moroșan, I. Nestor, C. S. Nicolăescu-Plopșor, P. Nicorescu (care a și prezidat), Th. Sauciuc-Săveanu, Radu Vulpe.

¹⁰ Este prima dată în practica arheologică de la noi când se propune cu claritate un atare organism, ce-și va face de altfel drum peste câteva decenii.

¹¹ În *loc.cit.*, supra, f. 25.

¹² *Ibidem*, f. 26.

¹³ *Ibidem*, f. 27.

¹⁴ Vezi cu detalii la Ioan Oprea, *Alexandru Lapedatu în cultura românească*, Editura Științifică, București, 1996, p. 245-246.

¹⁵ Vezi supra, *loc.cit.*, f. 26.

¹⁶ *Idem*. La acel moment, Dumitru Berciu era bursier al Școlii Române de la Roma, pregătind teza de doctorat cu tema *Arheologia preistorică a Olteniei*, pe care a susținut-o în 1938; conducea săpături

atitudinii mai rezulta și mai direct din caracterizarea făcută de Ion Nestor, care a considerat „inoportun” proiectul, raliindu-și opiniile și C. Daicoviciu, V. Christescu și Vl. Dumitrescu, așa că în final încheierea minutei reuniunii surprinde esența: „marea majoritate a specialiștilor arheologi români - grupați în CAR - nu sunt deloc recunoscători lui Nicolae Iorga pentru ideea înființării unui Institut arheologic român în străinătate și pentru desemnarea dlui Berciu la conducerea acestuia”¹⁷ (subl. n.).

Respingând un comentariu nepotrivit, apreciem că maturitatea și puterea arheologiei românești nu pledau atunci pentru ideea înființării unor misiuni arheologice în străinătate, deși absența unui atare așezământ în Balcani a produs pe seama arheologiei din România iremediabile pierderi.

Aceiași reuniune a mai dezbătut și alte subiecte: organizarea și participarea la Congresul Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică (1937) – subiect prezentat de N. Moroșan; cooptarea de noi membri în persoana lui Dumitru Tudor (raportori Vl. Dumitrescu și Gr. Florescu), C. Moisil (raportori Hortensia Dumitrescu, C. Daicoviciu și Gr. Avakian) și P. Botez (raportori N. Moroșan și Vl. Dumitrescu), toți devenind membrii CAR; înștiințarea muzeelor, institutelor universitare și asociațiilor arheologice din străinătate despre înființarea CAR (propunerea lui C. Daicoviciu).

La finele reuniunii, participanții l-au reales pe Paul Nicorescu ca președinte, iar ca vicepreședinți pe C. Daicoviciu (14 voturi pentru), Th. Sauciu-Săveanu (12 voturi pentru) și pe Vl. Dumitrescu (15 voturi) ca secretar general; ca membrii ai conducerii CAR au fost aleși Gr. Florescu (14 voturi), Radu Vulpe (10 voturi) și C.S. Nicolăescu-Plopșor (14 voturi)¹⁸. În această configurație a funcționat CAR în anul 1936/ 1937. La finele ședinței, o masă colegială la restaurantul „Lusana” a prelungit reuniunea arheologică până târziu.

A doua reuniune a CAR s-a petrecut la 29 ianuarie 1938, când conducerea acestuia a fixat ordinea de zi pentru cea de-a 3-a adunare generală ce s-a desfășurat în duminica de 20 martie 1938, de la orele 10 începând, la Muzeul Național de Antichități. Aceasta cuprindea: Darea de seamă a Colegiului și depunerea mandatului după descărcarea de activități; propunerea de publicare a unei reviste de informație arheologică (în limba română), semestrială, ca organ al colegiului; organizarea congreselor naționale de arheologie sub egida acestuia, primul urmând să se desfășoare la Craiova în octombrie-noiembrie 1939 și ținare de ședințe de comunicări științifice la două luni odată¹⁹.

Că Asociația Arheologică Română n-a avut durată lungă rezultă din demersul lui Ion Andrieșescu. Acesta, într-o scrisoare către Scarlat Lambrino,

arheologice din 1932, lucrase și-n cadrul Muzeului Județean Vlașca „Theohari Antonescu”, unde a fost director onorific, și publicase în BCMI, „Istros” și „Ephemeris Dacoromana” studii valoroase.

¹⁷ *Ibidem*, f. 20.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Vezi proces-verbal nr. 2, 3.II.1938, sintetizând propunerile secretarului general Vl. Dumitrescu, loc. cit, f. 29.

datată 18 martie 1940, comunică: „În dorința noastră de a crea condiții mai favorabile dezvoltării arheologiei românești, imprimându-i mai multă unitate și coeziune, am luat inițiativa întemeierii unei societăți arheologice, care să grupeze pe toți aceia care lucrează în această ramură de activitate științifică”²⁰. Pentru a fonda noul organism, cei interesați – „domnii profesori de specialitate de la universitățile din țară” - erau invitați la o consfătuire ce urma să aibă loc la București, în duminica de 7 aprilie 1940, orele 10, la Seminarul de Istorie Antică a Facultății de Litere și Filosofie²¹. S-a scontat, și de această dată, pe reunirea celor care „împreună să chibzuim forma și spiritul care vor fi date acestei societăți arheologice”²².

Contextul politico-militar și consecințele stării de război au amânat, încă odată, rezolvarea unui deziderat important al arheologiei din România. Dar, categoric, nu l-au eliminat, dovadă cele ce s-au petrecut imediat după încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale. Când, la inițiativa mai multor fruntași ai arheologiei și cu susținerea influentă a lui C. Daicoviciu, ideea unui organism specializat național a fost definitivată, creându-se Comisia Națională de Arheologie.

Recent, acestuia i s-a adăugat Societatea Arheologică Română²³, care și-a propus să valorifice noua situație, în numele și în interesul celor peste 300 de arheologi care lucrează în muzeele, universitățile și sistemul academic.

LA GENÈSE DE LA COMMISSION NATIONALE D'ARCHÉOLOGIE

- Résumé -

Ayant comme base les débats européens de la fin du XIXème siècle – du sort du patrimoine archéologique en liaison avec l'industrialisation et les effets de celle-ci, aussi en Roumanie a eu lieu un premier essai de coagulation professionnelle des archéologues. En première rangée se sont situés les pionniers de l'archéologie, conduits par Alexandre Odobesco, et représentés par le **Comité Archéologique Roumain**.

Ni les conditions, ni le nombre et la force de cette génération d'archéologues n'ont été favorables pour l'affirmation de la science qu'ils servaient, ainsi que l'organisme de représentation a échoué.

Une individualisation plus clairement affirmée appartient aux archéologues formés à l'école de Basile Pârvan. Ses élèves et ses disciples ont fondé, en 1935, le

²⁰ Cf. circulara dactilo datată 18.III.1940, în Arhivele Naționale ale României (A.N.R.) – Arhiva Istorică Centrală, fond Emil Panaitescu, dosar 49, f. 1.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ Vezi Niculae Conovici, *Societatea Arheologică Română a fost recunoscută*, în “Revista Muzeelor”, nr. 11-6/ 2001 și 1-2/ 2002, p. 81-90.

Collège Archéologique Roumain (C.A.R.), organisme inspiré de l'expérience européenne, contenant des spécialistes de large réputation et reconnaissance professionnelle. En petit nombre, les archéologues de l'époque avaient une formation scientifique surtout italienne. Ici, en Italie, à l'Ecole Roumaine de Rome - et quelques autres dans des centres importants d'Allemagne et de France - ont fait leur spécialisations les plus importants archéologues roumains. Les expériences obtenues autant en ce qui concerne la technique des fouilles, qu'en ce qui concerne la conservation et la restauration des vestiges, comme d'ailleurs aussi la connaissance des musées italiens d'antiquités ont constitué des modèles pour cette génération.

Le Collège Archéologique Roumain s'est proposé à promouvoir et de sauvegarder les intérêts professionnels militant pour une législation spéciale, pour le financement des fouilles archéologiques et la conservation, pour le développement des musées d'antiquités. Une partie des thèmes débattus sont présentés dans l'article.

Représentant les intérêts professionnels C.A.R. a eu une importante contribution en ce qui concerne la formation universitaire des jeunes archéologues, l'orientation thématique des fouilles et, de même, à la consolidation de la conscience de groupe. Par l'intermédiaire du C.A.R. on a préparé le fondement des recherches systématiques, la projection des stratégies des fouilles et de conservation, à la dissémination dans des larges cercles des connaissances et du lieu de l'archéologie dans la société. C.A.R. a donné le signal et il a assuré l'organisation supérieure de la recherche archéologique dans la Roumanie d'après la guerre, ayant une forte contribution concernant l'argumentation de l'importance scientifique, sociale et économique de cette science génératrice d'exceptionnels témoignages historiques.